

UDK: 336.76:502/504
Biblid 1451-3188, 11 (2012)
Год XI, бр. 41, стр. 118–132
Изворни научни рад

Проф. др Јовица МАРКОВИЋ¹
Ивана МИЛОШЕВИЋ²

САВРЕМЕНО ТРЖИШНО ПРИВРЕЂИВАЊЕ - ПРЕТЊЕ ПО ЖИВОТНУ СРЕДИНУ

АПСТРАКТ

Императив константне производње и потрошње за последицу имају исцрпљивање природних ресурса и стварање велике количине отпада. У раду се бавимо преиспитивањем узрока растућих економских, еколошких и социјалних проблема. Покушали смо да истражимо одговорност појединца и/или система као и улогу државе у контроли ових процеса. Анализирали смо механизме и мотиве савременог тржишног начина привређивања, са циљем да покажемо како владајући економски принципи утичу на хармонију екосистема. Спроведеним истраживањем долазимо до закључка да је примирје и помирење екологије и економије оствариво и нужно кроз поједине уступке потоње.

Кључне речи: Тржишно привређивање, екологија, економија, капитализам, животна средина.

1) УВОД

Доминантан систем уређења друштвено-економских односа у савременом свету је капитализам заснован на тржишној економији. Чињеница је да је он посредством својих начела и механизма довео до напретка и многих открића у којима данас уживамо. Међутим депресија, ратови, економска криза, незапосленост, сиромаштво, еколошко загађење, нарушеност квалитета

---

¹ Факултет за економију и инжењерски менаџмент Универзитета привредна академија у Новом Саду. Е-mail: joca.m@panline.net.

² Сарадник на Факултету за економију и инжењерски менаџмент Универзитета привредна академија у Новом Саду.

живота, као и моралних и етичких начела друштва, су нуспроизводи таквог система. Исказивање успешности државе конвенционалним макроекономским показатељима узимајући у обзир искључиво економски раст и богатство њених становника може навести на погрешан закључак. Имућство истина доприноси срећи, задовољству и здрављу грађана, али је ипак немогуће отети се утиску да се прешла граница између потребног и претеривања. Заборавиле су се суштинске вредности, стигли смо до тачке да почињемо да оскудевамо у природним ресурсима од којих зависимо и који су круцијални за опстанак човека као врсте. Дакле, у начелу, капитализам има одређене предности – приватна својина нас подстиче да се боримо за очување или увећање исте, конкуренција нас чини бољим и сл. Међутим, пракса неретко оповргава овакве прокламације у којима се уместо иновативних решења често спроводе неморална или илегална.

Треба ли тражити алтернативу таквом систему, да ли су кривци доносиоци политичких и пословних одлука, или они само играју по правилима игре која се зове капитализам а који је цивилизације „прерасла“? Ово отвара и даљу дилему потребе промена одређених правила или чак потребу за променама из корена и успостављање потпуно новог система пословања и организовања друштва, а све у циљу решавања бројних проблема.

Рад се бави анализом принципа тржишног начина привређивања, указујући при том на његове негативне консеквенце по човека и животну средину. Истражили смо питање одговорности и могућности уређења економских односа у циљу достизање хармоније између човека и природе.

II) КАРАКТЕРИСТИКЕ СИСТЕМА

Претежно присутан систем привређивања у светским оквирима тржишно је оријентисан. Основна одлика таквог начина пословања је слободно тржиште на којем се механизам цена користи као сигнални систем који алоцира ресурсе између алтернативних могућности употребе. Претпоставка функционисања оваквог система је приватна својина над средствима за производњу којима се управља у циљу стицања профита, као основног извора за финансирање раста и развоја предузећа.

У складу са наведеним, основни покретач свих активности човека је стицање новца и вишка новца (профита) за задовољење сопствених потреба и жеља. Док је њих, биће и потребе за куповином добара, а док је куповине и потрошње, биће и профита за задовољење нових жеља и потреба. Наизглед, усклађен систем, па ипак – потреба за константном потрошњом кочи даљи

напредак цивилизације и има погубан утицај на животну средину исцрпљујући природне ресурсе за константну производњу недовољно добрих производа који последично проузрокују стварање велике количине отпада. Даље, присутно је одсуство мотива да се направе квалитетнији производи који могу „вечно” да трају, што се постиже намерном производњом несавршених производа, направљених од лоших материјала, чиме се уједно снижавају трошкови али и обезбеђују послови за наредни период.

Истиче се да је предност капиталистичког система слобода људи да предузму акцију и да кроз потврду на тржишту уз победу конкурената, остваре себе. У пракси, ова тврдња се огледа у константној борби у којој најокрутнији побеђују не бирајући средство којим долазе до циља (спроведећи корпоративни криминал), док право на слободу има само капитал (вођен принципима потрошачке слободе избора) да се сели из руку лоших у руке горих, чије се богатство константно увећава (концерни, трустови, конгломерати...), продубљујући тако још више јаз између богатих и сиромашних. „Крупни капитал садржан у мултинационалним компанијама због своје моћи утицаја на друштвено-економске и политичке токове у прилици је да спроведе неке пословне активности које могу да угрозе и животну средину. Као профитне организације оне не сnose одговорност за социјалне последице својих активности, моделирају националне економије према својим интересима, намећући владама своје моделе организације привредних и финансијских структура.”³

Овакав принцип је нужност, јер у свету у којем влада конкуренција, ако би одређена компанија (без обзира на вишегодишње мултимилонске профите) већу пажњу посветила друштвеној одговорности (нпр. повећала цене рада својим радницима, уложила средства у заштиту животне средине, додатно испитала штетност неког производа и сл.), друга компанија би тај „тренутак слабости” искористила и (нижом ценом коштања због одсуства поменутих трошкова) – преотела јој тржиште. Другим речима, уколико дотична компанија не би посегнула за дозвољеним, али не и етичним нити моралним потезима, нека друга компанија то би, чиме прва губи конкурентност па тиме и тржиште, јер ипак цена је на крају она која доноси коначну одлуку потрошача.

У савременом систему, потрошња је та компонента која омогућава функционисање система. „Модерни економиста мери стандард живота

³ Богдан Илић, Небојша Праћа, „Несхватање значаја екологије за остваривање одрживог развоја и безбедности савремене привреде и друштва”, *Пословне студије*, год IV, бр. 7–8, 2012, стр. 7–30.

количином годишње производње претпостављајући све време да је човеку који троши више 'боље' него човеку који троши мање. Заборавља се да је потрошња само средство људског благостања, а циљ би требало да буде остваривање максималног благостања са минималном потрошњом и улагањем", поруке су мислилаца са Истока (будистичка економија).⁴ Што је мање беспотребног рада, више времена и енергије остаје за посвећивање породици, образовању, науци и уметности.

Истина је да човеку не треба много за здрав, дуг и леп живот: храна, вода, ваздух, топлота, склониште. А на тај начин садашња економија не може да преживи. Такав режим упошљава многе људе, а најмање користи самом човеку. Штавише, управо смо свим тим беспотребним активностима нарушили основне услове који су неопходни за опстанак човека: хранимо се нездравом храном, пијемо нечисту воду, удишемо загађен ваздух, живимо једни другима над главама.

Можда се читав смисао критике савременог система налази у познатој анегдоти о сиромашном рибару и успешном бизнисмену, у којој бизнисмен видевши да рибар седи уз обалу реке и пеца рибу, предлаже му да упецану рибу прода, затим од остварене зараде купи још једну пецаљку, па затим мрежу, чамац, брод, потом отвори фабрику за прераду рибе итд. Када га је рибар упитао зашто би то радио, бизнисмен му одговора да ће онда постати богат и тада ће моћи да дође на обалу реке и ужива у пецању, нашта му рибар одговори: „Па то већ сада чиним.” Другим речима, све ствари за нормалан живот су нам већ дате од природе, док човек у својој похлепи и грамзивости губи осећај за меру, пропуштајући саму суштину живота.

III) МЕХАНИЗМИ И МОТИВИ САВРЕМЕНОГ ТРЖИШНОГ ПРИВРЕЂИВАЊА

У укупној цени савременог производа најнижу ставку чине трошкови производње, а све више представљају трошкови маркетинга, транспорта, дистрибуције, што на крају ипак плаћају потрошачи. Ниска цена производа великим делом постиже се премештањем производног процеса у оне крајеве света у којима је цена њихове производње најнижа, тзв. аутсорсинг, што је заправо еуфемизам за неоколонијализам. Са друге стране, „производња од локалних материјала за локалне потребе је најрационалнији начин економског живота, док је зависност од увоза издалека и последична потреба да се

---

⁴ Интернет, http://neweconomicsinstitute.org/webfm_send/31, 14/09/2012.

произведе за извоз удаљеним народима изразито неекономична и оправдана само у изузетним случајевима и у малој количини. Људи који живе у локалним заједницама са високим степеном самодовољности поседују већу независност од људи чија егзистенција зависи од светског система трговине”, поручују будистички економисти.⁵ Научници све више указују на то да је локална храна најздравија за човека са тог подручја, док еколози упозоравају на штетност савременог начина пословања по животну средину због свеопштег загађења проузрокованог сагоревањем фосилних горива у функцији транспорта.

Проблем граница привредног раста постаје све актуелнији са убрзаним развојем неразвијеног дела света. „Развијеном делу света потребна су јака, платежно способна тржишта за продају роба, нових сировина и технологије. Њима су потребни и зајмопримци који ће моћи да отплаћују камате на добијене кредите. Надаље, развијени део света мора да решава проблем економског имиграционог притиска и задржавања становништва из неразвијеног дела света код куће. Развијени део света има интереса за развој неразвијеног.”⁶ Путем „савезника” из владајућих структура неразвијених земаља они врше финансијски и материјални колонијализам. Ово се чак и не би морало посматрати као проблем (често освајач условно речено ослобађа од домаће заосталости) да се не ради о огромном броју људи (Кина и Индија броје данас 2,55 милијарде становника са тенденцијом раста) чије ће увођење потрошачког начина живота и формирање новог потрошачког друштва несагледиво и могуће ненадокнадиво нарушити квалитет животне средине и у потпуности исцрпити капацитете природних ресурса.

Концепт тржишне економије заснива се на понуди и тражњи и стално растућој производњи. Таква се осигурава на основу растућих потреба, тачније жеља потрошача. Ширењем тржишта на исток, захваљујући датим кредитима, такав раст се постизао али не задуго и без последица. Јефтина радна снага захтевала је јефтине и мање квалитетне производе. Једини критеријум сваке куповине, производње или делатности, постао је цена.

„Апстрактан свет економије, постаје безвременски, безпросторан и без трења; свет у апсолутној хармонији, у коме је једном храсту потребно исто онолико времена да порасте, колико и нама да га посечемо (наиме, није потребно никакво време). Резултат тог високог нивоа апстракције је да се у стварном свету стално дешавају ствари за које теорија тврди да су

---

⁵ Ibidem.

⁶ Зора Ђурић, „Нека питања односа економије и одрживог развоја”, у: Ј. Бошковић, А. Иванц, Ј. Симић (ур.), *Одрживи развој пољопривреде и заштита животне средине*, 2003, стр. 59.

немогуће, као што је финансијска криза у Азији или чињеница да неке државе постају сиромашније због начина на који се глобализација сада спроводи. Фокус на математици и прецизности – на појмовни апарат више него на објекат анализе: саму привреду – доводи до проблема на који је указао нобеловац Амартја Сен: већина економиста ће радије правити прецизне грешке, него што ће бити отприлике у праву.”⁷

Карактеристика западне цивилизације, а у новијем времену, нажалост, и велика опасност по животну средину земаља истока, и доминантног јој система капитализма, јесте овладавање природом. Колонизовање природе од стране *homo economicus* опште је прихваћена, пожељна појава, и чак ни у случајевима еколошких катастрофа не доводи се у питање. Стицање материјалног (личног) богатства на основу пљачке природе, доноси само контрафekte и негативне консеквенце по природу и човека као дела природе. Суицидне активности наше врсте, кроз бесомучно исцрпљивање енергије и експлоатисање ресурса на Земљи, могу нас довести до тога да доживимо судбину оних изумрлих. Потчињавање, експлоатација, инфериоризовање природе путем научних спознаја, које су уско повезане са технологијом и економијом, довело је до оних промена које са једне стране описујемо као савремени напредак, а са друге стране као кризу екосфере која представља последицу једног оваквог напретка.⁸ Заборавља се да: „Ко хоће да једе мед, мора да води рачуна о пчели.”⁹ Удобност и хедонизам новог доба имају своју цену, а она је прескупа јер доводи у питање опстанак живих бића и човека на планети. Наша незаситост изазвана квази-потребама ствара илузију праћену избегавањем погледа у огледало стварности страхујући од одраза. Можда нам је то освешћивање што пре потребно, не би ли нам се догодио крај на основу деловања закона природе.

Да ли оваквим злочиним над људима и над природом треба да доживимо крај историје? И зашто промене иду толико споро? Владлајућа класа неће да жртвује своје привилегије и огромно богатство засновано на постојећем уређењу, зарад свеопштег добра. Највећи уступак требало би да направе (прво) они најразвијенији, због чега постоји толики отпор промени начина производње и начина живота. Исто тако, они нису способни да реше узрок

---

⁷ Е. Рајнерт, *Глобална економија. Како су богати постали богати и зашто сиромашни постају сиромашнији*, Чигоја штампа, Београд, 2006, стр. 16–17.

⁸ А. Gunter, *Naturvergangenheit. Grundlagen einer umfassender Bioethik*, цитирано према Љ. Деспотовић, *Еколошка парадигма*, 1991, стр. 13.

⁹ Љ. Деспотовић, *Еколошка парадигма*, 2002, стр. 11.

свуда распрострањених еколошких (па и економских) проблема, а да тиме не доведу у питање свој сопствени положај и начин функционисања.

Економске кризе парадоксално се јављају као последица хиперпродукције робе, дакле велике понуде а недовољне платежно способне тражње. Ово настаје због концентрације капитала, односно поларизације богатства, јер економија не може да функционише у ситуацији неравномерне расподеле („они који немају” не могу да наставе да купују од „оних који имају”). У таквим условима људи су приморани да раде за храну и голи опстанак, чиме постају савремени робови. Ипак, многим то одговара јер, где нема слугу, нема ни газда (*Senza servi – niente padroni*).

IV) ПРОБЛЕМ ОДГОВОРНОСТИ, УЛОГА ДРЖАВЕ И ОСВРТ НА СТАЊЕ У СРБИЈИ

Многа предузећа која се баве производњом разноврсних добара као нупроизводе у процесу производње емитују и различите врсте загађења, која представљају проблем за друштво. Заједничке ресурсе једног друштва (воде, ваздух, итд.) не карактерише искључивост – бесплатно су доступни свима који желе да их користе. Ипак, они имају својство ривалитета, односно коришћење заједничког ресурса од стране једне особе смањује способност друге да га користи, па тако долази до тз. „трагедије заједничког поседа”. Ова појава настаје због негативних екстерналија у ситуацијама када се заједнички ресурси прекомерно користе. Још Аристотел је говорио: „О ономе што је заједничко води се мања брига, јер свако води више рачуна о ономе што је његово, него о ономе што заједнички поседује са другима.”

Екстерналије су присутне када поједине активности произвођача, продаваца или купаца, вођених само сопственим интересима увећања добити или корисности, проузрокују ефекте загађења, а при том не сnose пуне трошкове загађења које изазивају. Екстерналије настају када се нека особа бави активношћу која утиче на некога са стране, а та друга особа нити плаћа, нити добија какву компензацију поводом тог ефекта.¹⁰ Ово наводи на закључак да дотичне трошкове сноси друштво, а они су далеко већи од користи које стиче загађивач. Дакле, тржиште не успева да изврши ефикасну алокацију ресурса, јер својинска права нису јасно успостављена, односно неко добро има вредност али нема власника са законским овлашћењем да га

¹⁰ Н. Г. Манкју, *Принципи економије* (треће издање), Центар за издавачку делатност Економског факултета у Београду, Београд, 2008, стр. 204.

контролише нити да му одреди цену и стиче профит од његовог коришћења. Пошто је у овом случају (заштите) заједничких ресурса „невидљива рука” тржишта неуспешна, влада једне државе мора бити та која ће у овоме спречити или дестимулисати загађиваче. Овде се отвара питање – колико је држава заиста у прилици и могућности да исте мере и спроводи.

Значај неке државе на међународној сцени зависи од њене економске моћи, коју она постиже великом производњом, а која нарушава хармонију екосистема. Компаније и корпорације су те које покрећу и диктирају систем, па ако неки пројекат није исплатив тј. не може се уновчити на тржишту или се макар кроз такав посао не може извршити самопромоција, неће се ни спровести. „Стога није чудно што се дешавају неке радње које би држава морала зауставити и санкционисати – али она то не чини због спреге државе, власти (са политичким предзнацима свих боја) и тајкуна.”¹¹ На овај начин губи се једна од основних функција државе а то је посредовање у финансирању ствари и активности које су појединачно неисплативе, а нужне за квалитетно функционисање заједнице (хумани програми, социјалне помоћи, заштита животне средине). Зато се не може тврдити да је све што је добро за појединца, индиректно добро и за друштво.

Зато би ваљало анализирати државе које (званично) поштују принципе либералног капитализма, уочити њихове све веће проблеме, али и тенденцију да у таквом уређењу богати постају још богатији, а сиромашни још сиромашнији, како унутар система, тако и у међународним економским односима, па размислити да ли је то решење за којим трагамо и будућност какву себи желимо.

Поставља се питање – да ли стога у партијској држави са једне стране, у којој је свака логична и рационална акција само ретка и случајна, и у условима бескрупулозних и сурових тржишних правила глобалног света са друге стране, где су велики играчи одавно на терену и воде утакмицу, у амбијенту неретко поређеном са џунглом у којем његове учеснике називају предаторима – ајкулама, медведима, биковима, крупним зверкама, а „ситне рибе” аутсајдерима – предузетници у складу са фразом „једнака могућност је свима пружена, а само од вас зависи да ли ћете успети”, само мит?

Демократија, таква какву данас познајемо и примењујемо, која иде руку под руку са (либералним) капитализмом, посматра се као догма. Након последње светске економске кризе, правац транзиције наше земље морао је постати споран. Нажалост, механизми учешћа појединца у доношењу

---

¹¹ Снежана Грк, „Социјалне неједнакости у фокусу економске и финансијске дисхармоније”, *Српска политичка мисао*, год 16, вол. 26, број 4/2009, стр. 284.

одлука су занемарљиви и готово без икаквог значаја, па се мишљења већине не чују, док се спроводи воља појединаца. Демократија је на крају заиста постала ништа више од слободе да изаберемо своје диктаторе.

Људи из наше земље која је не тако давно извршила транзицију друштвеног система из социјалистичког у капиталистички, и с обзиром на његов неславан исход (велики број незапослених, стварање још већег јаза између богатих и сиромашних, раст јавног дуга, рађање апатије и општег неповерења), поседују можда и већи страх од промена од других народа, управо због негативних последица које су претходне изазвале, па одлажу такав чин све до момента док не постане уистину неиздрживо, односно док се не прода и последњи комад „породичног накита”.

Брига о животној средини се од многих у Србији доживљава као надградња, егзибиција, хир, што у нашој кући без хране и грејања, па и без једног зида, може изгледати неразумно и непримерено, као кад песник каже: „сазидаћу ти кућу поезије”, а човек пита: „хоће ли у њој бити фрижидера?” Ипак, мора се схватити да управо таква брига доноси и уштеде у трошковима, па и толико жељени профит, али и много важније здравије и квалитетније услове живота.

„Срећа у несрећи” Србије огледа се у смањеној привредној и индустријској активности, чиме је њена животна средина још очувана. Ипак, загађења изазвана претходним ратом, низак ниво образовања и еколошке свести њених становника, неефикасност институција и хронични недостак новца за имплементацију технолошких решења, деградирају природно окружење.

Законодавна решења у Србији заснивају се на примени рестриктивних инструмената – казни и забрана. Казне плаћају предузећа/загађивачи и одговорна лица – руководиоци, док ефикасност ових инструмената принуде у нашим условима остаје релативно мала. Основни разлози за то су: недовољно ефикасан рад инспекција и контролних служби, чињеница да су велика (друштвена) предузећа истовремено највећи загађивачи животне средине и да би забраном њиховог рада дошло до крупних социо-економских последица, недостатак средстава који онемогућава бржу промену застарелих и у високом степену отписаних технологија (средстава рада), и др.

V) ПРИМИРЈЕ ЕКОНОМИЈЕ И ЕКОЛОГИЈЕ

У циљу откривања узрока проблема, а у правцу тражења и постизања компромиса између економије и екологије, поставља се питање – да ли се економија у новијој историји из средства за достизање угодног живота

преобразила у коначан циљ свих људских активности? Присутна је и дилема да ли је у добу растућег процента незапослених и сиромашних и пада животног стандарда и квалитета живота, нужна потрага за новим концептом пословања и организовања друштва, а све зарад подмиривања потреба човека из извора ретких ресурса којима располажемо, што се пред економију као науку поставља као основни задатак. Са друге стране, основна идеја пропагирања еколошког начина живота и пословања управо је та да нас подсети да је планета само једна (ограничен ресурс) и да се зато морамо трудити да рационално користимо њене природне ресурсе и што мање је оптерећујемо количином отпада који остављамо иза себе, како би садашње и будуће генерације имале услова да живе у квалитетној и здравој средини. „Екологија мора да се пита, али економија одлучује”, морало би да се трансформише у крилатицу „економија предлаже, екологија одлучује”, како бисмо рационално користили природне ресурсе и обезбедили тзв. „одрживи развој”.¹²

Дакле, економија и екологија, као што се види и из корена њихових назива, нису супротстављене дисциплине, мада се у данашњем систему често тако постављају и испољавају. Циљ је докучити где, када и због чега се дешавају одређена одступања, као и указати на одговарајуће алтернативе. У условима глобализације и неолибералног модела развоја неопходан је међународни институционални систем са новим вредностима који ће онемогућити штетне последице пословања мултинационалних корпорација и функционисања међународног тржишта капитала на животну средину и људску безбедност.¹³ Иако тако нешто звучи тешко оствариво јер, како истичу аутори Илић и Праћа, за „’истинске економисте’ речи човечанство, хуманизам, одрживи развој, екологија и сл. представљају ’мистификацију суштине и подстичу понављање утопијских заблуда’. Они сматрају да се економски и друштвени токови и односи могу решавати путем *cost/benefit* анализе, при чему заборављају да је економски и друштвени живот много сложенији и да се не може сабијати у било какве шеме и обрасце. То је, поред осталог, показала и савремена светска економска криза 2008. године”.¹⁴

---

¹² Б. Илић, Н. Праћа, „Несхватање значаја екологије за остваривање одрживог развоја и безбедности савремене привреде и друштва”, *Пословне студије*, год IV, 2012, бр. 7–8, стр. 8.

¹³ Ibidem, стр. 9.

¹⁴ Б. Илић, Н. Праћа, „Несхватање значаја екологије за остваривање одрживог развоја и безбедности савремене привреде и друштва”, *op. cit.*, стр. 7–33.

VI) ПРАВЦИ БУДУЋЕГ РАЗВОЈА

„Како је показало истраживање института Еминд, урађено по наруџбини Фондације Бертелсман, испитивајући мишљење јавног мњења у Немачкој”, засигурној земљи капиталистичког система и уједно чланици Европске уније, „чак 88% Немаца сматра да би бољи био неки нови привредни поредак. Грађани Немачке после кризе и рецесије сматрају да капитализам не обезбеђује социјалну равнотежу у друштву, као ни заштиту околине”, нити „одговоран однос према природним ресурсима”. Скоро 40 година после објављивања студије Римског клуба „Границе раста”, само још трећина Немаца верује да се привредни раст повољно одражава на животни квалитет појединаца. При томе, како наглашавају аутори студије, никако „не прети револуција” у Немачкој, јер грађани за незадовољавајуће стање капитализма одговорним не сматрају само политичке и економске вође, већ и саме себе. Скоро четири петине Немаца сматра да „сваки појединац треба да преиспита свој начин живота и размисли да ли је привредни раст заиста најважнији”. За огромну већину Немаца друштвени односи, здравље, и чиста животна околина важнији су од „умножавања новца и поседа”. Даље, студија показује да занимање за еколошке теме и критички став према систему никако нису карактеристични само за образованије и боље стојеће слојеве становништва. Тако, 75 одсто грађана који имају завршену матуру слаже се са ставом да је „економско благостање мање важно од заштите околине и смањења дугова”, али исти став заступа и 69 одсто грађана са нижом стручном спремом. Већина Немаца више не верује у „способност тржишта да само себе лечи од поремећаја”, али истовремено и 82 одсто заступа став да без привредног раста нема политичке стабилности и развоја демократије. Истовремено је претежан број немачких грађана уверен да се привредни раст и заштита животне средине могу ускладити, али само уз одговарајући ангажман политичара.¹⁵

Иако постоји јака потреба за променама, што због растућег загађења, то и због неравномерности у интернационалној али и интранационалној расподели богатства, не постоје јасно дефинисани правци развоја и новог економског модела усклађеног са потребама савременог света. Оптужбе на рачун економије, технологије и свеприсутне глобализације се на томе завршавају, без конкретних или уопште понуђених алтернатива организације друштва. Доминантан систем капиталистичке економије, заснован на тржишном механизму, поред бројних предности, садржи и поједине

¹⁵ Интернет, http://www.rtv.rs/sr_ci/evropa/nemci-vise-ne-veruju-u-kapitalizam_207053.html, 22/10/2012.

недостатке, а који се посебно тичу заштите природе. Тако нарочито нису на одговарајући начин регулисани следећи проблеми:¹⁶

- реалне вредности и цена природних богатстава која су предмет размене;¹⁷
- накнада за коришћење општих добара (вода, ваздух, земља); и
- екстерналије (штета и корист) које има неко трећи због уговора и купопродаје.¹⁸

Професор економије Манфред Макс-Неф (*Manfred Max-Neef*), указујући на недостатке актуелног неолибералног економског размишљања и делања, који вредност виде само у материјалним стварима а заснивају се не неодрживом инсистирању на свеопштем расту, предлаже нови концепт економије, окренут и посвећен човеку и природи, који би се темељио на следећим начелима, заснованим на основној идеји да никакав економски систем или интерес не може бити изнад живота човека и свих других бића:

- економија треба да служи људима, не људи економији;
- развој се тиче људи, не објеката;
- раст није исто што и развој, а развој не подразумева нужно раст;
- економија није могућа без усаглашености са екосистемом; и
- економија је подсистем већег, коначног система биосфере, што упућује на то да бесконачни раст није могућ.¹⁹

Највећи пораз за Човека је тај да и после разних (р)еволуција (индустријске, технолошке, пољопривредне итд.), Он и даље читав дан ради бесмислене послове које не воли, да би могао да купи ствари које му не требају. И при том није срећан. Уз све то нарушава животну средину, угрожавајући тиме своју егзистенцију и квалитет живота будућих поколења.

Оскудност јесте био принцип на којем се систем раније с правом заснивао (пре 1.800 година). Тада се није знало за много ствари, па је постојало и много

---

¹⁶ Savage i sar., 1984, цитирано према: З. Ђурић, „Нека питања односа економије и одрживог развоја”, у: Ј. Бошковић, А. Иванц, Ј. Симић (ур.), *Одрживи развој пољопривреде и заштита животне средине*, 2003, стр. 60.

¹⁷ Драшковић, 1998, Рикаловић, 1999, цитирано према: З. Ђурић, „Нека питања односа економије и одрживог развоја”, *ibidem*.

¹⁸ Мауро, 1995, цитирано према: З. Ђурић, „Нека питања односа економије и одрживог развоја”, *ibidem*.

¹⁹ Интернет, <http://www.e-novine.com/ekonomija/ekonomija-analiza/43238-Ekonomija-bosih-nogu.html>, 13/09/2012.

услова за раст. Међутим, захваљујући проналасцима који омогућавају замену људске енергије и технологији, ми данас можемо да произведемо више него што можемо да потрошимо. Радна снага је фактички постала непотребна (многа занимања су аутоматизована, а она која нису очекује се да постану у будућности), док се човеков рад и даље третира као роба на тржишту. Отуда незапосленост, што води смањењу потрошње и производње и коначно паду животног стандарда. Парадоксално, повећали смо способност за производњу, али смо смањили способност за потрошњу .

Капитализам данас није у стању да пружи више од овога. Он је био следећа степеница у односу на претходни систем, исто као што ће и наредни једнога дана постати недовољан, неодговарајући. Нажалост, још не постоји нека озбиљнија алтернатива, па ствари углавном остају онакве какве јесу. Многи при било каквом помињању алтернативе одмах помисле на комунизам и страх од тоталитаризма, због чега капитализам и пролази тако неопажено.

Јасно је да не постоји решење које неко може открити, а које ће решити све светске проблеме. У складу са геслом да „свака револуција једе своју децу” и да ће у сваком новом режиму увек бити оних који ће из њега извући личну корист, требало би се залагати за промену коју ће људи осетити као своју унутрашњу потребу, а не као спољни намет. Ово се постиже подстицањем нових начина у размишљању о проблемима, чиме се стиже до најбољих могућих решења која ће проузроковати најмање штетних последица. Идеалан систем на планети вероватно никада нећемо остварити, али то не значи да треба да престанемо да мењамо и унапређујемо свој друштвени систем.

VII) ЗАКЉУЧАК

Потреба за променама организације људског друштва и за формирањем нове социо-економске парадигме постаје све израженија са растом негативних тенденција и поремећајима у екосистему. Анархија на глобалном светском тржишту вођена „невидљивом руком” и мотивом профита доводи до узмицања квалитета пред квантитетом у складу са формираном потребама потрошачког друштва. Званично решење не постоји, али га је потребно конципирати на стубовима обновљиве, еколошки прихватљиве и свима доступне енергије, револуцијама у технологији и најважније – променама у људској природи и свести. Осећају се позитивна кретања, али је то дуг историјски процес.

У постојећем друштвено-економском систему улога државе је ограничена. Држава је утицајна ако је економски развијена, економски је јака ако је развијена производња и обимна потрошња, а таква потрошња угрожава опстанак природе и човека. Масовна производња ангажује велике количине необновљивих извора енергије који су неравномерно распоређени широм планете, па борба за могућност експлоатације доводи до ратова који су, нажалост, и сами покретач економије. Спречавање негативног утицаја савременог тржишног привређивања на животну средину требало би да буде задатак глобалних и државних институција кроз успостављање системских решења и регулисање несавршености тржишта.

Усклађивање економске и еколошке сфере је нужност и потреба савременог доба. Чињеница је да је еколошки систем „старији” од економског и да ће економија морати да устукне и ревидира своје принципе. Захтев за преиспитивањем теоријских и практичних концепата економије и њихове одрживости постаје све јачи због јединог засад заиста ограниченог ресурса – планете Земље.

VIII) ИЗВОРИ

1. Деспотовић, Љ., *Еколошка парадигма*, Stylos, Нови Сад, 2002.
2. Ђурић, З., „Нека питања односа економије и одрживог развоја”, у: Ј. Бошковић, А. Иванц, Ј. Симић (урс), *Одрживи развој пољопривреде и заштита животне средине*, Монографија, Мегатренд Универзитет примењених наука Београд, Београд, 2003.
3. Грк, Снежана, „Социјалне неједнакости у фокусу економске и финансијске дисхармоније”, *Српска политичка мисао*, год 16, вол. 26, број 4/2009.
4. Илић, Богдан, Праћа, Небојша, „Несхватање значаја екологије за остваривање одрживог развоја и безбедности савремене привреде и друштва”, *Пословне студије*, год IV, 2012, бр. 7–8.
5. Интернет, www.e-novine.com.
6. Интернет, www.neweconomicsinstitute.org.
7. Интернет, http://www.rtv.rs/sr_ci/evropa/nemci-vise-ne-veruju-u-kapitalizam_207053.html
8. Манкју, Н. Г., *Принципи економије* (треће издање), Центар за издавачку делатност економског факултета у Београду, Београд, 2008.
9. Рајнерт, Е., *Глобална економија. Како су богати постали богати и зашто сиромашни постају сиромашнији*, Чигоја штампа, Београд, 2006.

**MODERN MARKET ECONOMY
– ENVIRONMENTAL THREATS**

SUMMARY

The imperative of constant production and consumption resulted in depletion of natural resources and the generation of large quantities of waste. This paper is reviewing the causes of growing economic, environmental and social problems. We tried to investigate the responsibility of the individual and / or systems, and the role of the state in controlling these processes. We analyzed the mechanisms and motives of the modern market economy, aiming to show that the dominant economic principles affect the harmony of the ecosystem. Conducted research we are coming to the conclusion that the truce and reconciliation ecology and economy possible and necessary in certain concessions by the second one.

Key words: market economy, ecology, economics, capitalism, environment